

MIA MATILAINEN

Lukiokoulutus

Gymnasieutbildningen

Lukion arvoperustana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Ihmisoikeuskasvatusta ei kuitenkaan käsitteenä mainita voimassa olevissa lukion opetussuunnitelman perusteissa. Myös ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteutumisessa on selviä puutteita. Lukiolaiset pitävät ihmisoikeuksia toisaalta outoina ja vaikeina asioina, toisaalta itsestään selvinä. Ihmisoikeusongelmien nähdään kuuluvan ”jonnekin muualle”.

Vörndnad för livet och respekt för de mänskliga rättigheterna anges utgöra utgångspunkten för gymnasieundervisningen. Begreppet människorättsfostran har ändå inte införts i de gällande grunderna för gymnasiet läroplan. Också det praktiska förverkligandet av människorättsfostran uppvisar tydliga brister. Gymnasieeleverna anser å ena sidan att de mänskliga rättigheterna är främmande och svåra att förstå sig på, å andra sidan att de är självklara. Människorättsproblem anses vara relevanta ”någon annanstans”.

ARTIKKELISSA TARKASTELLAAN ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta nuorten lukiokoulutuksessa. Pääasiallisena lähteenä on Mia Matilaisen vuonna 2011 julkaistu väitöstutkimus, ”Ihmisoikeuskasvatus lukiossa - outoa ja itsestään selvää”, jossa tutkimuksen kohteena olivat opettajien ja opiskelijoiden näkemykset ihmisoikeuksista ja ihmisoikeuskasvatuksesta lukiossa. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös opiskelijoiden ulkomaalaisiin ja maahanmuuttajiin liittyviä näkemyksiä.

Lukioiden toimintaa säätelevät *lukiolaki* (629/1998) ja *lukioasetus* (955/2002). Valtioneuvosto päättää lukiokoulutuksen *yleisistä valtakunnallisista tavoitteista* ja *tuntijaosta* ja Opetushallitus vahvistaa *opetussuunnitelman perusteet*. Paikallisella tasolla tehdään *opetussuunnitelman perusteiden pohjalta paikallinen opetussuunnitelma* ja *vuosisuunnitelma*.

Lukio-opetuksen arvoperustana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen.

DEN HÄR ARTIKELN HANDLAR om människorättsfostran och människorättsutbildningen i gymnasieutbildningen för unga. Mia Matilainens doktorsavhandling från 2011, ”Ihmisoikeuskasvatus lukiossa - outoa ja itsestään selvää” (människorättsfostran i gymnasiet - främmande och självklart) är den viktigaste källan i sammanhanget. Fokus i den ligger på lärarnas respektive de studerandes uppfattningar om de mänskliga rättigheterna och om människorättsfostran i gymnasiet. Undersökningen omfattade också de studerandes uppfattningar om utlänningar och invandrare.

Gymnasiernas verksamhet regleras i *gymnasielagen* (629/1998) och *gymnasieförordningen* (955/2002). Statsrådet beslutar om de allmänna riksomfattande målen för gymnasieutbildningen och om timfördelningen, och Utbildningsstyrelsen fastställer grunderna för läroplanen. Lokalt utarbetas en lokal läroplan

Ihmisoikeuskasvatusta ei kuitenkaan käsitteenä mainita nyt voimassa olevissa lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallituksen määräys 33/011/2003).

Opetushallitus teki opetussuunnitelman perusteisiin täydennyksiä (Opetushallituksen määräys 41/011/2010 ja 42/011/2010), joissa niin perusopetuksen kuin lukion opetussuunnitelman perusteisiin lisättiin ihmisoikeussopimukset ja niiden historia sekä ihmisoikeusrikkokset kuten holokausti. Ihmisoikeuskasvatusta on myös yksi läpäisyteema ja integraatioaihe lukiokoulutuksessa.

Matilaisen väitöstutkimuksen mukaan lukioiden ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteutumisessa oli tutkimusajankohtana selviä puutteita, eivätkä ihmisoikeuskasvatukselle YK:n ihmisoikeuskasvatukseen liittyvissä asiakirjoissa asetetut tavoitteet täyttyneet.

Ihmisoikeuksiin liittyvissä tiedoissa oli puutteita eivätkä opiskelijat tunteet hyvin ihmisoikeuksiin liittyviä asiakirjoja tai kansainvälisiä järjestöjä. Ihmisoikeuksia pidettiin yhtäältä outoina ja vaikeina asioina, toisaalta taas itsestään selvinä. Ihmisoikeusongelmien nähtiin kuuluvan ”jonnekin muualle” kuin kyseiseen lukioon tai Suomeen. Ihmisoikeuksiin erityisesti liittyviä materiaaleja oli käytetty opetuksessa niukasti tai ei ollenkaan.

Ihmisoikeuksien koettiin toisaalta toteutuvan lukioissa kohtuullisen hyvin. Esimerkiksi tasa-arvon koettiin toteutuvan hyvin niin opiskelijoiden kuin opettajienkin keskuudessa. Opettajat kertoivat pyrkivänsä kasvatustyössään ihmisoikeuksien kunnioittamiseen.

utifrån läroplansgrunderna och en årsplan.

Vördnad för livet och respekt för de mänskliga rättigheterna fastställs utgöra utgångspunkten för gymnasieundervisningen vad utbildningens grundläggande värderingar beträffar. Begreppet människorättsfostran har ändå inte införts i de gällande grunderna för gymnasietets läroplan. (Utbildningsstyrelsens föreskrift 33/011/2003)

År 2010 kompletterade Utbildningsstyrelsen läroplansgrunderna (Utbildningsstyrelsens föreskrifter 41/011/2010 och 42/011/2010) på så sätt att konventionerna om de mänskliga rättigheterna och deras historia samt brott mot de mänskliga rättigheterna såsom holocaust fogades till både grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen och grunderna för gymnasietets läroplan. Människorättsfostran är också ett tema som genomströmmar gymnasieutbildningen.

Enligt Matilainens undersökning förekom det tydliga brister i hur människorättsfostran verkställdes i gymnasierna vid undersökningstidpunkten, och de mål för människorättsfostran som ställs upp i FN-instrument med anknytning till människorättsfostran uppnåddes sålunda inte.

Kunskaperna om de mänskliga rättigheterna var bristfälliga, och de studerande hade inte god kännedom om internationella människorättsinstrument eller människorättsorganisationer. Å ena sidan ansågs de mänskliga rättigheterna vara främmande och svåra att förstå sig på, å andra sidan ansågs de vara självklara.

Sekä opiskelijat että opettajat liittivät ihmisoikeuskasvatukseen erityisesti uskontoon, historiaan ja yhteiskuntaoppiin tai johonkin tai joihinkin näistä kolmesta oppiaineesta. Ihmisarvoa käsiteltiin erityisesti uskonnonopetuksessa ja ihmisoikeuksien historiaan liittyviä asioita erityisesti historiassa. Opettajat kertoivat pyrkivänsä noudattamaan ihmisoikeuksien periaatteita työssään ja kunnioittamaan jokaisen ihmisarvoa.

Erilaisuuden kohtaamiseen ja kunnioittamiseen liittyvissä taidoissa havaittiin puutteita, ja tutkimuksessa tuli esiin myös ennakkoluuloja ja jopa rasismia.

Monikulttuurisessa yhteiskunnassa on tärkeää saada tietoa muista katsomuksista sekä taitoja erilaisten katsomusten kohtaamiseen sekä toista kunnioittavaan vuorovaikutukseen niin kouluympäristössä, Suomessa kuin globaalisti. 2000-luvulla tätä on painotettu kansainvälisesti ja eurooppalaisella tasolla useissa asiakirjoissa (esim. Euroopan neuvoston ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön puitteissa).

Lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteita ja tuntijakoa uudistetaan parhailaan. On tärkeää, että ihmisoikeuskasvatukselle ja -koulutukselle asetetut tavoitteet ja niiden käytännön toteutus huomioidaan ja toteutetaan tässä uudistuksessa. Kaikille pakollisiin kursseihin tulee sisältyä riittävästi ihmisoikeuskasvatuksen näkökulmasta tärkeiden oppiaineiden opetusta. Ihmisoikeuskasvatusveloitteet on huomioitava myös opettajien koulutuksessa.

Människorättsproblem ansågs vara relevanta "någon annanstans", inte i det egna gymnasiet eller i Finland. Användningen av specifikt människorättsmaterial hade varit knapphändig eller obefintlig i undervisningen.

I och för sig upplevde respondenterna ändå att de mänskliga rättigheterna förverkligades tämligen väl i gymnasiet. Exempelvis ansåg både de studerande och lärarna att jämställdhet förverkligades. Lärarna berättade att de i sitt fostringsarbete strävar efter att de mänskliga rättigheterna skall respekteras.

Såväl de studerande som lärarna associerade människorättsfostran med särskilt religion, historia och samhällslära eller med ett eller två av de här läroämnena. Människovärdet behandlades speciellt på religionstimmarna, och sådant som rör de mänskliga rättigheternas historia behandlades i synnerhet på historietimmar. Lärarna berättade att de strävar efter att följa människorättsprinciperna i sitt arbete och respektera vars och ens människovärde.

Bristar i färdigheterna att möta och respektera det som är annorlunda noterades, och i undersökningen framkom också fördomar och rentav rasism.

I ett mångkulturellt samhälle är det viktigt med kunskaper om andra åskådningar och med färdigheter att möta andra åskådningar i respektfull växelverkan - det gäller såväl i skolmiljön som i Finland och globalt. På 2000-talet har det här betonats internationellt och på europeisk nivå i många instrument (inom ramen för t.ex. Europarådet och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa).

Grunderna för gymnasieutbildningens läroplan och timfördelningen i gymnasiet revideras som bäst. Det är viktigt att målen för människorättsfostran och människorättsutbildningen samt förverkligandet av dem i praktiken beaktas i samband med reformen. De kurser som är obligatoriska för alla bör innehålla tillräckligt med undervisning i läroämnen som är viktiga med avseende på människorättsfostran. Skyldigheten att ge människorättsfostran bör beaktas också i lärarutbildningen.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeuskasvatus lukioissa on turvattava. Aiheen kannalta erityisen tärkeiden oppiaineiden on saatava riittävästi resursseja.

Opiskelijoiden lukio-opintoihin tulee sisältyä riittävästi ihmisoikeusopetusta ja -kasvatusta. Ihmisoikeuskasvatuksen eri osa-alueet tulee huomioida lukio-koulutuksen tavoitteissa ja sisällöissä. Erityisesti katsomusaineet sekä historia ja yhteiskuntaoppi ovat tärkeässä asemassa. On huomioitava, että lukion pakollisilla kursseilla tulee olla riittävästi eettistä, ihmisarvoon ja katso-mukselliseen ja kulttuuriseen moninai-suuteen liittyvää kasvatusta sekä tietoa ihmisoikeuksista ja niiden historiasta, jotta ihmisoikeuskasvatuksen tavoit-teet voivat käytännössä toteutua.

2. Ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden saavuttamista on arvioitava monipuolisesti

Ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden saavuttamisen arviointia tulee sisältyä myös kurssiarviointiin ja ylioppilasko-keisiin. Ihmisoikeuskasvatuksen sisäl-töä, laajuutta ja tavoitteiden saavut-tamista on arvioitava monipuolisesti myös tutkimuksissa.

3. Oppimateriaaleja tulee tutkia ja kehittää

Eri oppiaineiden oppimateriaaleja tulee tutkia ja arvioida ihmisoikeus-kasvatuksen näkökulmasta. Oppima-teriaalien tekijöille tulee olla tarjolla tukea ihmisoikeusnäkökulman huomi-oimiseen. Erillisiä ihmisoikeuskasva-tusmateriaaleja tulee kehittää entistä laadukkaammiksi ja koulun tarpeisiin

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. Människorättsfostran i gymnasiet bör tryggas. Resurserna för de läroämnen som är särskilt viktiga i sammanhanget bör vara tillräckliga.

Tillräckligt med undervisning och fostran gällande de mänskliga rättig-heterna bör ingå i gymnasiestudierna. De olika delområdena inom männis-korättsfostran bör beaktas i gymna-sieutbildningens mål och innehåll. I synnerhet är livsåskådningsämnen samt historia och samhällslära i en viktig ställning. Det bör beaktas att de obligatoriska gymnasiekurserna innehåller tillräckligt med fostran i etik, människovärdet, livsåskådnings-relaterad och kulturell mångfald samt kunskaper om de mänskliga rättighe-terna och deras historia för att målen för människorättsfostran skall kunna uppnås i praktiken.

2. Hur målen för människorättsfostran uppnås bör utvärderas mångsidigt

Utvärderingen av hur väl målen för människorättsfostran har uppnåtts bör ingå också i kursutvärderingarna och studentexamensproven. Innehållet i och omfattningen hos människorätts-fostran samt uppnåendet av målen för den bör utvärderas på ett mångsidigt sätt också inom forskningen.

3. Läromedlen bör undersökas och utvecklas

Läromedlen i olika läroämnen bör undersökas och bedömas med avse-ende på människorättsfostran. De som producerar läromedel bör ha tillgång till sakkunnigt stöd när det gäller att beakta människorättsaspekten. Sepa-

sopiviksi. Materiaalien kehittämisessä tarvitaan opettajien ja opiskelijoiden näkökulmien huomioonottamista ja asiantuntemusta. On kiinnitettävä huomiota siihen, että materiaalit tavoittavat opettajat ja opiskelijat ja että opettajille tarjotaan riittävästi tukea materiaalien hyödyntämisessä.

4. Koulujen ja kansalaisjärjestöjen yhteistyötä tulee kehittää

Yhteistyötä koulujen ja kansalaisjärjestöjen välillä tulee kehittää huomioiden koulujen tarpeet ja konteksti. Opettajille tulee tarjota riittävästi tukea ihmisoikeuskasvatukseen toteuttamiseksi. Yhteistyömuotoja tulee kehittää ja arvioida.

5. Opettajien mahdollisuudet monipuoliseen ihmisoikeuskasvatukseen on turvattava

Opettajankoulutukseen tulee sisältyä kaikkien opettajien kohdalla riittävästi sellaista koulutusta, joka liittyy sekä eettiseen kasvatukseen että katsomukselliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa moninaisuuden huomioimiseen ja katsomusten kohtaamiseen liittyvät tiedot ja taidot muodostavat tärkeän osan opettajan ammattitaitoa. Jokaisella opettajalla ja koulun johtajalla tulee olla myös riittävä perustietous heitä työssä velvoittavista ihmisoikeusasiakirjoista ja niiden sisällöstä.

rata material för människorättsfostran bör utvecklas så att de blir ännu mer högklassiga och motsvarar skolornas behov. När materialet utvecklas behövs lärarnas och de studerandes synpunkter och sakkunskap. Det gäller att ägna uppmärksamhet åt att materialet når lärarna och de studerande och att lärarna erbjuds tillräckligt med stöd i fråga om att utnyttja materialet.

4. Samarbetet mellan skolor och frivilligorganisationer bör utvecklas

Samarbetet mellan skolor och frivilligorganisationer bör utvecklas på ett sådant sätt att skolornas behov och kontexten beaktas. Lärarna bör erbjudas tillräckligt med stöd för att kunna lära ut människorättsfostran. Samarbetsformerna bör utvecklas och utvärderas.

5. Lärarnas möjligheter till mångsidig människorättsfostran bör tryggas

Läroutbildningen bör innehålla tillräcklig utbildning för alla lärare som är relaterad till såväl etisk fostran som livsåskådningsrelaterad och kulturell mångfald. I ett mångkulturellt samhälle utgör kunskaper och färdigheter som anknuter till beaktande av mångfalden och mötet mellan olika åskådningar en viktig del av lärarens yrkesskicklighet. Varje lärare och skol-föreståndare bör också ha tillräckliga grundläggande kunskaper om människorättsinstrument, som är förpliktande för dem i deras arbete, och om innehållet i dem.